

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2020 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2020

- розміщувати засоби візуалізації і комунікації (більшість засобів візуалізації (дошки, дашборди, фліпчарти з результатами зборів і т.д.) працюють ефективно, якщо постійно доступні членам команди).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Старченко Г. В. Управління проектами: теорія та практика: навч. посіб. Чернігів: видавець Брагинець О. В., 2018. 306 с.
2. Манокин М. А., Ожегова А. Р., Шенкман Е. А. Методология agile в образовательной среде. *Университетское управление: практика и анализ*. 2018. 22 (4). С. 83–96. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-agile-v-obrazovatelnoy-srede>.
3. Рябоконт Н., Рябоконт Б., Рябоконт А. Впровадження методології Agile: ціннісно орієнтований підхід. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2018. № 49. С. 34–43. URL: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/11783>.
4. Деренська, Я. М. Аналіз методологій управління проектами. *Формування Національної лікарської політики за умов впровадження медичного страхування: питання освіти, теорії та практики: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 15 берез. 2017 р.)*. Харків. 2017. С. 57–64.
5. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 20.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення : 06.04.2020).
6. Agile-манифест разработки программного обеспечения. URL: <http://www.agileukraine.org/p/agile-manifesto.html> (дата звернення: 06.04.2020).
7. Навигатор цифровой трансформации: Agile-подход в государственном управлении: под ред. Е. Г. Потаповой. М.: РАНХиГС, 2019. 162 с. URL: http://www.tadviser.ru/images/2/2d/2_5206608777846981648.pdf.

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Вінник О. М.

*д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки
НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Визнання слова «діджиталізація» словом 2019 року (за версією словника сучасної української мови [1]) не просто стало свідченням важливості цього процесу у суспільстві, а й провістило стрімкий його розвиток у 2020 році з новою глобальною проблемою –

пандемією коронавірусної хвороби і запровадженням у зв'язку з цим в багатьох країнах світу карантином, що, своєю чергою, спричинило різке зростання попиту на використання надбань цифровізації, на посилення якої був спрямований відповідний акт Уряду ще на початку 2018 р. [2]. Це і відео дзвінки [3], і організація бізнесу [4], в т.ч. проведення нарад в режимі відео конференцій, а також звернення до уповноважених органів для надання адміністративних послуг, Пенсійного фонду – з питань пенсійного забезпечення [5], розгляд судових справ в режимі он-лайн [6], документи в смартфоні [7; 8], он-лайн замовлення продуктів та інших товарів, електронні платежі, он-лайн консультації [9], розумне очищення повітря, віртуальні подорожі, лікарі-боти, он-лайн (віддалена) освіта [10] тощо. Проте почастишали й випадки зловживання цифровими технологіями. Так, на різних хакерських форумах продаються за лічені копійки, а в деяких випадках роздаються безкоштовно облікові записи популярного сервісу для віддаленого конференц-зв'язку Zoom [11], який використовується школами та університетами для дистанційної освіти, а бізнес-компаніями – для віддаленого зв'язку зі співробітниками. Активізувалися хакери, полюючи на електронні ресурси державних установ [12; 13], на карткові рахунки громадян, на їх персональні дані.

Легкість комунікації з використанням цифрових технологій стала основною їх перевагою в умовах карантину, введеного багатьма країнами у зв'язку з пандемією коронавірусу. Разом з тим, користування електронними ресурсами передбачає наявність відповідних знань, навичок, засобів і коштів, а рівень цифрової грамотності у світі [14] та в Україні (за оцінками Міністерства цифрової трансформації України/Мінцифри) нижче середнього [15], що свідчить не лише про цифрову нерівність (поділ суспільства на багатих і бідних за критерієм наявності у них цифрових ресурсів, знань та навички), а й про відсутність реальних цифрових можливостей у більшості громадян-споживачів, які і без того є слабкішими учасниками відносин у сфері господарювання, проте забезпечують прибутковість бізнесу – ключову мету такої діяльності. Цифрова неспроможність (цифрова неграмотність в поєднанні з відсутністю відповідних засобів і коштів для користування електронними ресурсами) – один з тих бар'єрів, що необхідно подолати на шляху цивілізованої цифровізації.

Наявність істотних ризиків застосування цифрових технологій (попри незаперечні їх достоїнства), відставання та вади державного (в т.ч. нормативно-правового) регулювання зумовлюють актуальність цієї проблеми, що потребує якнайшвидшого комплексного висвітлення на теоретичному рівні, а також використання результатів таких досліджень при вдосконаленні правового регулювання відносин, що зазнали чи потребують цифровізації.

Цифрові технології, що забезпечують цифровізацію не лише економіки, а й інших сфер суспільного та приватного життя, зазвичай пропагуються як надзвичайно прогресивні, такі, що забезпечать прорив в усіх напрямках суспільного буття, зробивши його більш ефективним, приємним та легким, звільнивши людей від рутинних дій (зокрема, пошуку інформації про товари, роботу, навчання, потенційних контрагентів/партнерів тощо). Проте кожне суспільне явище має дві сторони: сприятливу (умовно позитивну) і ризикову (умовно негативну). Це справедливо й щодо цифрових технологій та згаданих цифровізованих явищ.

Кожен із цифрових ресурсів (включаючи вищезгадані) має як сприятливі для цивілізованого суспільства риси, так і вельми проблематичні. Одна з головних рис згаданих технологій – можливість діяти в Інтернет-просторі анонімно, забезпечуючи не лише швидкість операцій, пов'язаних з поширенням/пошуком/використанням інформації, а й їх приватність, а, отже, і залучення до відповідних процесів максимальної кількості заінтересованих осіб. З іншого боку, використання такої анонімно приватності недобросовісними особами суспільно небезпечна, оскільки ускладнює, а нерідко й унеможлиблює визначення відповідальної особи, що своїми недобросовісними діями у віртуальному просторі (зазвичай в мережі Інтернет та/або з використанням мобільних телефонів/смартфонів) завдає шкоди іншим особам, та притягнення її до відповідальності. Прикладом того може бути діяльність віртуальних підприємств як груп осіб, що спільно використовують один електронний ресурс (наприклад, Інтернет-магазин), але не мають організаційної єдності у формі юридичної особи з необхідною для цього реєстрацією (відповідно, важко визначити конкретну відповідальну особу – учасника такого підприємства, що недобросовісно використав подібний ресурс; в той же час віртуальне підприємство як неналежний суб'єкт права навряд чи можливо притягнути до відповідальності згідно з існуючими правилами). Крім того, Інтернет-простір – транснаціональний, а, отже, діяти в ньому можна незалежно від місця фактичного перебування, яке до того ж нерідко важко визначити, якщо заінтересована в цьому особа не називає себе або надає хибну інформацію, бажаючи уникнути відповідальності за зловживання приватністю на шкоду іншим учасникам відносин. Виявлення подібних осіб потребує участі компетентних органів різних держав, що зумовлює необхідність встановлення відповідних правил їх взаємодії на транснаціональному рівні.

Цифрові технології використовуються не лише на благо суспільства, але й нерідко на шкоду суспільним інтересам та законним приватним інтересам окремих осіб, їх груп. Так, за оцінкою скандально відомого підприємця Джона Макафи, кримінал історично завжди був першим в застосуванні новітніх технологій, тоді як уряди досить повільно на

це реагували [16]. Це стосується в першу чергу – штучного інтелекту, який Ілон Маск вважає чи не найбільшою загрозою людству, оскільки надмірний і неконтрольований з боку уряду розвиток цієї сфери може загрожувати людям безробіттям, нестабільністю в соціальній сфері або почати поширювати фейкову інформацію і маніпулювати нею, а найгірше – може стати безсмертним диктатором, «від якого ніхто не зможе втекти» [17; 18].

Негативні сторони використання штучного інтелекту та інших досягнень цифровізації вже давно дають взнаки, хоча повідомляється про це значно рідше, ніж про революційні його переваги. Поки що поодинокі випадки нападу на людей [19] (на фоні незначного використанні роботів) при масовому їх застосуванні може мати катастрофічні наслідки; випадки оманливих результатів функціонування такого інтелекту [20; 21], незначний рівень його дослідженості з точки зору керованості людиною та ймовірності виходу з-під людського контролю завдяки здатності до саморозвитку [22], результати якого людина не може передбачити на 100 відсотків, – все це сигналізує про необхідність термінового вжиття необхідних заходів, зокрема, правових.

В цьому відношенні в ЄС напрацьовано 7 принципів застосування штучного інтелекту, спрямованих на цивілізоване (в інтересах людства) його використання з точки зору: відповідності встановленим правилам, контрольованості з боку людини, безпеки, прозорості, поваги до прав людини та її особливостей, орієнтації на вирішенні суспільних проблем, а також відповідальності людини за використання систем штучного інтелекту та за результати такої діяльності [23].

Отже, використання надбань цифровізації свідчить про їх неоднозначність: крім незаперечних переваг (швидкість відповідних процесів, зручність, доступність, економічність, ефективність), їм притаманні і ризики, пов'язані з недобросовісним, неконтрольованим, недбалим та/або непродуманим (з точки зору наслідків) їх використанням, що може спричинити матеріальні втрати та/або загрожувати безпеці людей, а в найгіршому випадку – призвести до встановлення диктатури з боку осіб, що контролюють штучний інтелект, або вибуття останнього з-під людського контролю. За цих умов зростає роль адекватного і цивілізованого (з урахуванням загальносуспільних інтересів) правового забезпечення використання цифровізованих явищ та відповідного закріплення, що може бути забезпечено у формі кодифікованого акту відповідного змісту [24, с. 49, 187; 25].

Подібному вдосконаленню нормативно-правового регулюванні має передувати або хоча б здійснюватися паралельно (з огляду на стрімкість цифровізації та крайню необхідність її адекватного правового забезпечення) теоретико-правове обґрунтування

відповідних заходів і, насамперед, визначення специфіки цифровізованих відносин (господарських, зокрема) в ракурсі:

загальних засад державної політики стосовно цифровізації, що, з одного боку, має сприяти стимулюванню позитивних властивостей цифрових технологій та їх використанню для суспільного блага, а з іншого – забезпечити мінімізацію ризиків цифровізації та зменшення цифрової нерівності;

правового статусу нових суб'єктів – віртуальних підприємств, з метою запобігання зловживань з боку їх учасників (зокрема, уникнення відповідальності за недобросовісне використання бізнес-ресурсів, що перебувають в їх спільному користуванні, та порушення прав споживачів);

правового режиму електронних ресурсів/майна в електронній формі (бізнес-сайтів, електронних грошей, ботів, штучного інтелекту тощо);

договірних відносин, що встановлюються за допомогою електронних засобів зв'язку;

заходів відповідальності/санкцій за недобросовісне використання електронних ресурсів та/або зловживання статусом віртуального підприємства або його учасника, а також порядку застосування відповідальності (включно з можливістю використання при цьому електронних ресурсів);

специфіки конкуренції в умовах цифровізації, в т.ч. визначення меж цифровізованих товарних ринків, поняття цифровізованого суб'єкта господарювання, економічної концентрації та узгоджених дій на таких ринках, засобів виявлення порушень та застосування заходів відповідальності до порушників;

особливості використання електронних ресурсів на певних ринках/у певних сферах господарювання та/або за певних умов (в тому числі пандемії на зразок нинішньої – коронавірусної).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Названо слово року за версією словника сучасної української мови (UA.NEWS). URL : <https://ua.news/ua/nazvano-slovo-goda-po-versyy-slovarya-sovremennogo-ukraynskogo-yazyka/> (дата звернення: 27.12.2019).
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р // Урядовий кур'єр від 11.05.2018 р. № 88.
3. Українці стали в 5 разів більше користуватися відео дзвінками. URL: <https://techtoday.in.ua/news/ukrayinczi-staly-v-5-raziv-bilshe-korystuvatysya-videodzvinkamy->

127715.html (дата звернення: 15.04.2020).

4. Коронавірус змінює бізнес: банкіри світу відмовляються від традиційних правил URL : <https://ua.news.ua/koronavirus-menyaet-biznes-bankiry-myra-otkazyvayutsya-ot-tradytsionnyh-pravyl/> (дата звернення: 27.02.2020).

5. В Пенсионном фонде показали мобильное приложение для украинских пенсионеров и опубликовали пошаговую инструкцию. URL: https://censor.net.ua/news/3189113/v_pensionnom_fonde_pokazali_mobilnoe_prilojenie_dlya_ukrainskih_pensionerov_i_opublikovali_poshagovuyu (дата звернення: 15.04.2020).

6. В Шостому апеляційному адмінсуді вперше розглянули справу в режимі відеоконференції поза приміщенням суду. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/166350-v-shostomu-apelyatsionomu-adminsudi-vpershe-rozglyanuli-spravu-v-rezhimi-videokonferentsiyi-poza-primischennyam-sudu> (дата звернення: 15.04.2020).

7. Документы в смартфоне теперь доступны всем: что нужно знать. URL: <https://internetua.com/dokumenty-v-smartfone-teper-dostupny-vsem-csto-nujno-znat> (дата звернення: 07.02.2020)

8. Украина первой в мире узаконила паспорт в смартфоне. URL: <https://bykvu.com/ru/bukvy/ukraina-pervoj-v-mire-uzakonila-pasport-v-smartfone/> (дата звернення: 15.04.2020).

9. В Украине функционирует сайт о применении лекарств при COVID-19. URL: <https://journalist.today/v-ukraine-funkcioniruet-sajt-o-primenenii-lekarstv-pri-covid-19/> (дата звернення: 16.04.2020).

10. Последствия пандемии: ТОП-5 новых технотрендов, которые останутся после карантина. URL: <https://psm7.com/technology/posledstviya-pandemii-top-5-novyx-technotrendov-kotorye-ostanutsya-posle-karantina.html> (дата звернення: 15.04.2020).

11. Проблеми Zoom тільки наростають. Тисячі акаунтів продають за копійки і навіть роздають безкоштовно. URL : <http://vsviti.com.ua/news/113572> (дата звернення: 15.04.2020).

12. Рейдери атакують державні реєстри. URL: <https://internetua.com/reideri-atakuat-derjavni-reyestri> (дата звернення: 25.03.2020).

13. У Німеччині припиняють виплати екстреної допомоги через фітінг. URL: <https://www.dw.com/uk/u-nimechchyni-prypyniaui-vyplaty-ekstrenoi-dopomohy-cherez-fishynh/a-53076491?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (дата звернення: 09.02.2020).

14. Лише половина жителів планети мають доступ до інтернету – Google. URL: <https://internetua.com/lishe-polovina-jiteliv-planeti-mauat-dostup-do-internetu-google> (дата звернення: 12.04.2020).

15. Більше половини українців погано розбираються в інтернеті: результати дослідження.

URL: <https://aspi.com.ua/news/suspilstvo/bilshe-polovini-ukrainciv-pogano-rozbirayutsya-v-interneti-rezultati-doslidzhennya> (дата звернення: 27.12.2019).

16. Джон Макафі: використання криміналом анонімних криптовалют предвещає їх широке прийняття. URL: <https://forklog.com/dzhon-makafi-ispolzovanie-kriminalom-anonimnyh-kriptovalyut-predveshhaet-ih-shirokoe-prinyatie/> (дата звернення: 22.02.2020).

17. Ілон Маск: штучний інтелект є «найбільшою загрозою» людству. URL: https://ipress.ua/news/ilon_mask_shtuchnyu_intelekt_ie_naybilshoyu_zagrozoju_lyudstvu_218751.html (дата звернення: 22.02.2020).

18. Ілон Маск: Штучний інтелект може стати «безсмертним диктатором». URL: https://zik.ua/news/2018/04/10/ilon_mask_shtuchnyu_intelekt_mozhe_staty_bezsmertnym_dyktatorom_1301427 (дата звернення: 22.02.2020).

19. У Китаї вперше робот напав на людину. URL: https://ipress.ua/news/u_kytai_vpershe_robot_napav_na_lyudynu_188582.html (дата звернення: 22.02.2020).

20. Як нас обманює штучний інтелект: відкриття учених. URL: <https://rz.com.ua/ru/content/kak-nas-obmanyyaet-iskusstvennyy-intellekt-otkrytie-uchenyh> (дата звернення: 03.04.2020).

21. Штучний інтелект рекламують як вирішення усіх проблем, насправді ж він часто помиляється й не може замінити людину – інженер з Принстона пояснює чому. URL: <https://thebabel.com.ua/texts/38487-shtuchniy-intelekt-reklamuyut-yak-virishennya-usih-problem-naspravdi-vin-chasto-pomilyayetsya-i-ne-mozhe-zaminiti-lyudinu-inzhener-z-prinstona-royasnyu-chomu> (дата звернення: 01.03.2020).

22. Учені заклали в штучний інтелект функцію саморозвиття. URL: <https://golos.ua/i/745171> (дата звернення: 15.04.2020).

23. В Євросоюзі розробили «етикет» для штучного інтелекту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2676698-v-evrosouzi-rozrobili-etiket-dla-stuchno-go-intelektu.html> (дата звернення: 01.03.2020).

24. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. 2018. 212 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1vxqKHGxjYnZ30HgZUU6TNAZEXytW5nsK/view>.

25. Стефанчук анонсував медичний і цифровий кодекси. URL: https://ukr.lb.ua/news/2020/02/25/450867_stefanchuk_anonsuvav_medichniy_i.html (дата звернення: 25.02.2020).